

Trpimir Vedriš

Odsjek za povijest
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3
HR - 10000 Zagreb
tvedris@ffzg.hr

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

Primljen / Received: 1. 7. 2025.

Prihvaćen / Accepted: 27. 10. 2025.

UDK / UDC: 726:2-526.7(497.581.1Nin)

7.033/038:726(497.581.1Nin)

DOI: 10.15291/ars.4973

Nova identifikacija ninskih relikvijara poznatih kao škrinjice sv. Asela i sv. Marcele*

New Identification of the Two Nin Reliquaries Known as the Caskets of St Asellus and St Marcella

SAŽETAK

Rad predstavlja prilog raspravi o kultu ninskih svetaca zaštitnika putem identifikacije dvaju srednjovjekovnih ninskih relikvijara poznatih u literaturi kao škrinjice – relikvijari sv. Asela i sv. Marcele. Svrha je rasprave potkrijepiti i detaljnije obrazložiti autorovu prije iznesenu pretpostavku da je drugi od dvaju relikvijara u domaćoj historiografiji bio pogrešno identificiran. Na tom tragu, putem raščlambe i tumačenja sačuvanih popisa ninskih relikvijara, pokazuje se da je, nasuprot proširenom mišljenju, zapravo riječ o relikvijarima sv. Asela i, vjerojatno, sv. Ambroza. Taj zaključak ne samo što pomaže razumjeti ikonografiju obaju relikvijara već doprinosi i rasvjetljavanju zbunjujućih i dosad nerazriješenih odnosa između troje ninskih svetaca zaštitnika. Naime, upozoravajući na činjenicu da evidencija o povezivanju sv. Marcele s drugom dvojicom ninskih svetaca zaštitnika nije poznata prije 15. stoljeća, autor zaključuje da predmetni relikvijar povijesno nije bio smatran relikvijarom sv. Marcele prije 19. stoljeća.

Ključne riječi: srednjovjekovni Nin, gradski svetci zaštitnici, relikvijari, sv. Asel, sv. Marcela, sv. Ambroz

ABSTRACT

This paper contributes to the discussion on the cult of the patron saints of Nin by examining two medieval reliquaries from Nin, traditionally referred to in the literature as the reliquary caskets of St Asellus and St Marcella. The aim of the paper is to support and further elaborate the author's previously proposed hypothesis that the second of the two reliquaries has been misidentified in Croatian historiography. Through an analysis and interpretation of preserved inventories of the Nin reliquaries, the author demonstrates that, contrary to prevailing scholarly opinion, the reliquaries in question should in fact be attributed to St Asellus and, most probably, St Ambrose. This conclusion not only enables a clearer understanding of the iconography of both reliquaries but also sheds light on the complex and previously unresolved relationships among the three patron saints of Nin. Emphasising the absence of any evidence connecting St Marcella with the other two patron saints of Nin prior to the fifteenth century, the author concludes that the reliquary in question was not historically regarded as that of St Marcella until the nineteenth century.

Keywords: medieval Nin, urban patron saints, reliquaries, St Asellus, St Marcella, St Ambrose

* Istraživanje za potrebe pisanja ovog rada provedeno je u sklopu projekta Hrvatske zaklade za znanost *Jadranska maritimna hodočašća u lokalnom, nacionalnom i transnacionalnom kontekstu* (UIP-2019-04-8226). Jezgra teksta predstavljena je na znanstvenom skupu *Plemeniti metali i vješte ruke: umjetnost i obrt od srednjeg vijeka do modernog doba* na Sveučilištu u Zadru (15. – 17. svibnja 2025.).

TEMELJNE PRETPOSTAVKE

Dva kasnosrednjovjekovna relikvijara poznata kao relikvijari sv. Asela i sv. Marcele dio su srednjovjekovnoga crkvenog blaga Ninske biskupije s kojom su dijelili dramatičnu sudbinu. Od kraja srednjeg vijeka relikvijari su zbog osmanske ugroze u više navrata bili skrivani i prenošeni. Znatno dio nemirnih ratnih godina 16. i 18. stoljeća bili su, s ostatkom ninske riznice, pohranjeni u Zadru. Tek 1782. konačno su vraćeni u Nin gdje se i danas čuvaju u Riznici župne crkve Sv. Asela. Dva relikvijara, proizvodi mjesnoga srednjovjekovnog zlatarstva, kao dio riznice nekadašnje ninske katedrale i dragocjeno svjedočanstvo o kultu ninskih svetaca zaštitnika, također su dio ninske duhovne i kulturne memorije. Kao takvi relikvijari su stekli i simboličko značenje koje nadilazi stručno shvaćanje njihove relevantnosti te je razumljivo da rasprava o njihovom identitetu izlazi iz usko shvaćenih okvira znanstvene analize.

Širi kontekst ovog priloga jest rasprava o identitetu troje ninskih svetaca zaštitnika skupno prozvanih „ninskom trijadom”. Taj je pojam, kako se čini, skovan relativno recentno, iako odražava shvaćanje, prošireno od ranoga novog vijeka, koje povezuje sv. Asela, sv. Ambroza i sv. Marcelu u jedinstvenu skupinu.¹ To je pak shvaćanje anakrono projicirano u rani srednji vijek s različitim implikacijama. Za T. Marasovića „grad Nin tada je bio pod jakim utjecajem kulta milanskih svetaca, što dokazuje i tzv. ninska trijada što je čine sveci Ambroz, Marcela i Asel Milanski.”² Z. Strika, govoreći o „tradiciji mjesta” svoje uvjerenje o ispreplitanju antičke i karolinške sastavnice ninske predaje temelji upravo na „povezanosti ninske trijade” koju „plastično pokazuje srebrni pozlaćeni moćnik, na kojem su prikazani sv. Marcela, sv. Ambroz i sv. Asel.” Za njega je ta tradicija „znatno starija od samog moćnika” koji je tek „slikovito i na plastičan način prikazuje”.³ Još dalekosežnije zaključke s osloncem na Strikine pretpostavke pojavile su se nedavno pri čemu se „kult sv. Asela, Marcele i Ambroza” tumači kao „pokušaj preslojavanja nekršćanskog horizonta na tom prostoru (štovanje Kapitolijske trijade)” čime „grad dobiva novu, odnosno ninsku kršćansku trijadu.”⁴ Iako iz pretpostavke o njezinoj izvornosti ne izvode tako dalekosežne zaključke, brojni su autori prihvatili pojam „ninske trijade” koji implicira pretpostavku da su dvojica muških zaštitnika od samih početaka bili povezani sa sv. Marcelom. (Sl. 1)

Usprkos proširenosti tog uvjerenja i višestoljetnoj tradiciji koja iza njega stoji, držim da takav koncept „ninske trijade” ne odražava odnose među svetcima u srednjovjekovnom Ninu. U više sam navrata iznio neke od argumenata u prilog takovom shvaćanju pa to ne bih želio ovdje ponavljati. No, tek ukratko, za razumijevanje širih okvira problema kako ih vidim, navodim ključne teze novog tumačenja podrijetla i kronologije razvoja kulta ninskih svetaca zaštitnika. Drugim riječima, želi li se nastaviti rabiti pojam „ninske trijade” u shvaćanju prema kojem je troje svetaca od samih početaka štovanja (bilo to u kasnoj antici, ranome ili pak razvijenom srednjem vijeku) bilo povezano – nužno je suočiti se sa sljedećim problemima:

- (1) Kult sv. Marcele, Martine sluškinje, kako pokazuju novija istraživanja, nije postojao u ranome srednjem vijeku, već potječe iz provansalske hagiografije sv. Marte oblikovane u 12. stoljeću.
- (2) Ninski relikvijar – bursa sv. Asela (kao ni njegova replika iz 13. stoljeća) ne prikazuje sv. Marcelu već Bogorodicu. Riječ je, naime, o mišljenju koje je iznio još Luka Jelić⁵, a koje smo nedavno temeljitije argumentirali.⁶
- (3) Kao par gradskih svetaca zaštitnika u Ninu u srednjem vijeku pojavljuju se isključivo sv. Asel i sv. Ambroz, ali ne (prije 15. stoljeća) i sv. Marcela.⁷
- (4) Proširena pretpostavka o tome da je sv. Marcela izvorno bila sestra milanskog biskupa sv. Ambrozija, a tek se „naknadno počela tumačiti sljedbenicom sv.

Marte⁷⁸ počiva tek na podudarnosti imena dvoje svetaca i u izvorima nigdje nije potvrđena.

- (5) Crkva Sv. Marije u Ninu ne spominje se pod imenom sv. Marcele prije 15. stoljeća, a i pod tim imenom prvi se put pojavljuje u dukali iz 1470., nakon čega se početkom 16. stoljeća i dalje naziva crkvom Sv. Marije.⁹
- (6) Sačuvana diplomatička građa spominje štovanje sv. Marcele tek u 15. stoljeću. Prema dosadašnjem istraživanju, najstariji takav dokument (koji tek iščekuje pažljivo tumačenje) datira iz 30-ih godina 15. stoljeća.¹⁰
- (7) Kult sv. Marcele u ninskim liturgijskim knjigama nije potvrđen prije 15. stoljeća, a najstariji spomen njezina štovanja potječe iz glagoljaških kalendara.¹¹

1.
Prikaz troje svetaca na bursi sv.
Asela, Riznica župne crkve Sv.
Asela (foto: Živko Bačić)

Depiction of three saints on the
reliquary of St Asellus, treasury of
the parish church of St Asellus

U usporedbi s tim dalekosežnim opažanjima, cilj je ove rasprave znatno manje ambiciozan. Riječ je, naime, tek o pokušaju identifikacije dvaju srednjovjekovnih ninskih relikvijara poznatih kao relikvijari – škrinjice sv. Asela i sv. Marcele. Iako bi se moglo reći da se o tim relikvijarima dosta pisalo, kako pokazuju rezultati nedavnih istraživanja ninske sakralne baštine, problem njihova identiteta i povijesti njihova kulta daleko su od riješenih. Problemu međusobnog odnosa među ninskim relikvijarima nedavno smo pokušali dati doprinos kroz preispitivanje identiteta svetaca prikazanih na, kako se pretpostavljalo, najstarijemu ninskom relikvijaru, onome sv. Asela¹² te putem šire revizije uvriježenog mišljenja o podrijetlu kulta i međusobnom odnosu troje ninskih svetaca zaštitnika.¹³ Na tragu u tim radovima iznesenih opažanja i zaključaka, želio bih ovdje dodatno poduprijeti neke od prethodno iznesenih stavova. Preciznije, svrha je ovog rada učvrstiti zaključak da dva relikvijara iz 14. stoljeća nisu, kako je u literaturi od sredine 19. stoljeća uvriježeno, škrinjice sv. Asela i sv. Marcele, već da je riječ o relikvijarima sv. Asela i, vjerojatno, sv. Ambroza. Utvrđivanje tog zaključka važno je ponajprije za razumijevanje na njima prikazanoga ikonografskog programa, ali, u širem smislu, i za raspravu o identitetu ninskih svetaca zaštitnika.

1. HISTORIOGRAFIJA: PODRIJETLO ZABUNE

Identificirajući ih kao relikvijare sv. Asela i sv. Marcele, domaća historiografija nastanak obaju relikvijara smještala je u kasni srednji vijek. Gotovo svi autori koji su o njima pisali dijelili su to mišljenje.¹⁴ S obzirom na to da je predmet prijepora tek „drugi relikvijar”, ovdje ću se usredotočiti ponajprije na njegovu identifikaciju. Zacijelo najnavođeniji autor koji ga je smatrao relikvijarom glave sv. Marcele bio je Carlo Federico Bianchi.¹⁵ Istog je mišljenja bio i Luka Jelić koji je relikvijar opisao kao *capsa cum capite S. Marcellae*.¹⁶ Na istom tragu autori niza popisa i kataloga objavljivanih tijekom 20. stoljeća relikvijar su nastavili opisivati kao „relikvijar škrinjice za glavu sv. Marcele” (I. Petricioli)¹⁷, „škrinjicu-moćnik s glavom sv. Marcele” (M. Grgić)¹⁸, „relikvijar u obliku škrinjice za glavu sv. Marcele” (M. Domijan)¹⁹, „škrinjica za glavu sv. Marcele” (E. Hilje)²⁰, „škrinjicu sv. Marcele” (N. Jakšić – R. Tomić)²¹ odnosno „relikvijar sv. Marcele” (N. Jakšić)²². Usprkos svojoj proširenosti, ta je identifikacija, na što sam nedavno upozorio, gotovo sigurno netočna. No, da bi se ta tvrdnja dokazala, valja odgovoriti na dva pitanja. Kad je i gdje došlo do pogreške? Na temelju čega je moguće dokazati da je riječ o pogrešci?

Prema raspoloživim podatcima, prvi koji je „drugu škrinjicu” identificirao kao relikvijar sv. Marcele bio je skupljač umjetnina i muzealac Mijat Sabljar tijekom svojih posjeta Ninu između 1852. i 1854.²³ On je tom prigodom vidio oba relikvijara opisavši ih kao:

„2 drvene, srebrom tankim obvite škatulje s glavama s^a Anselma i s^e Marcele, od jednog istoga umjetnika, koji je onu u vel. crkvi u Rabu za glavu s. Kristofora pravio, i jednako, kako i ona, nego su na zaklopima znamenja od 4 Evangelistah, i okolo lovačka zvirad, tako i pod podom iz vana.”²⁴

Nije, nažalost, poznato je li Sabljar do tog zaključka došao sam ili je riječ o shvaćanju koje je već bilo prošireno u Ninu. To će zacijelo utvrditi neko buduće istraživanje. Kako god bilo, može se reći da je „Sabljarova identifikacija” zasad najstariji primjer poistovjećivanja relikvijara s ostacima sv. Marcele koja je, uz to, do nedavno bila općeprihvaćena. Iz perspektive povijesti umjetnosti njezine najvažnije implikacije tiču se tumačenja ikonografskog programa na obama relikvijarima. Tom ću se problemu vratiti nakon pregleda sačuvanih popisa relikvijara.

Temeljna pretpostavka preuzeta iz postojeće historiografije – naime, da je riječ o relikvijaru sv. Marcele – otežala je, ako ne i onemogućila ispravno razumijevanje cjeline ikonografskog programa dvaju relikvijara. Stoga, ostavljajući zasad po strani pitanje podrijetla Sabljarove identifikacije relikvijara kao i pitanje vremena i okolnosti njegova nastanka, u nastavku izlaganja pokazat ću da „drugi relikvijar”, barem do sredine 18. stoljeća, nikad nije bio smatran relikvijarom sv. Marcele, već relikvijarom sv. Ambroza. Dokazni postupak vrlo je jednostavan i oslanja se na arhivsko istraživanje ninske građe u Arhivu zadarske nadbiskupije²⁵, Državnom arhivu u Zadru²⁶ i Znanstvenoj knjižnici u Zadru²⁷.

2. POPISI NINSKIH RELIKVIJARA

Iako se pretpostavka o tome da „drugi” ninski relikvijar glave iz kasnoga srednjeg vijeka nije relikvijar sv. Marcele, već relikvijar sv. Ambroza može učiniti revolucionarnom, takva identifikacija počiva na jasnoj evidenciji popisa ninskih relikvija nastalih između 16. i 18. stoljeća. Također, može se učiniti neobičnim što ti popisi dosad nisu bili objavljeni niti cjelovito obrađivani. Pretpostavljajući da će buduća istraživanja u mnogočemu nadopuniti i korigirati ovdje iznesena opažanja, rezultate istraživanja tih popisa predstavljam bez pretenzija na cjelovitost i konačnost zaključaka o njihovom broju i sadržaju. Kako god bilo, zasad je moguće utvrditi postojanje ukupno osam popisa. Prvu skupinu čine tri popisa sastavljena tijekom vizitacija Ninske crkve između 1500. i 1625. (opis ninskih relikvija s početka 16. stoljeća te izvještaji apostolskih vizitatora Mihovila Priulija i Oktavijana Garzadorija). Druga se skupina sastoji od pet dosad uočenih popisa (sačuvanih u više prijepisa) nastalih u Zadru između 1656. i 1748. Za raspravu o identitetu ninskih svetaca važno je naglasiti i činjenicu da srednjovjekovni popisi ninskih relikvijara (ako ih je bilo) nisu sačuvani, odnosno barem nisu dosad pronađeni.

Popis iz 1499.

Najstariji poznati popis ninskih relikvijara, prema sačuvanom prijepisu iz 17. stoljeća, datiran je 1499. godinom, a sačuvan je pod imenom *Visita della chiesa di Nona e diocese e corpora Santi del 1499 21. Gennaro*. Popis je, koliko je dosad poznato, sačuvan u tri mlađa rukopisa.²⁸ Usprkos naslovnoj dataciji, niz detalja u samom tekstu sugerira da je popis ipak nastao nešto poslije. Nije ga moguće precizno datirati, ali u sačuvanom je obliku mogao biti sastavljen najranije 30-ih godina 16. stoljeća, zacijelo u vrijeme službovanja biskupa Jakova Divnića (1529. – 1556.).²⁹ Kako god bilo, popis dugujemo ninskom arhiprezbiteru Marku Antoniju Rajmundu³⁰ čiji je tekst iz nepoznatog izvora prepisao javni bilježnik Šimun Lovatelo.³¹ U raspravi o ninskim ispravama u zborniku biskupa Franje de Grassisa iz 1675., Josip Kolanović je utvrdio da je popis „prepisan iz vjerodostojnog prijepisa ninskog kaptola”.³² Ostavljajući pitanje o točnom podrijetlu, okolnostima nastanka i autorstvu popisa za drugu priliku, promotrimo podatke koje o relikvijarima donosi.

Najprije, iz popisa doznajemo da su „slavne kosti svetog Asela, jednog od sedamdeset i dvojice Kristovih učenika” bile pohranjene u kamenoj škrinji ispod glavnog oltara – uz relikvije sv. „Ambrozija đakona”.³³ Relikvije sv. Marcele spominju se u „nedavno podignutoj kapeli u crkvi”. Autor popisa dodaje i to da su kosti „Marceline (!) Djevice bile prenesene iz samostanske crkve sv. Marije”.³⁴ Riječ je, očito, o kapeli koju je dao sagraditi biskup Juraj Divnić (1510. – 1530.), kao što potvrđuju epigrafski podatci, koji je u njoj bio i pokopan.³⁵ Datiranjem izgradnje kapele ujedno je određen i *terminus post quem* vremena nastanka popisa. Sve u svemu, iz popisa, osim potvrde o tome da su se relikvije nalazile u katedrali početkom 16. stoljeća, ne doznajemo ništa o pojedinim relikvijarima. Za ovu je raspravu ipak važno naglasiti

da autor toga najstarijeg sačuvanog popisa potvrđuje da su se relikvije dvojice svetaca zaštitnika čuvale na jednom oltaru, a škrinja sv. Marcele na drugom. Također, popis je vrlo važan jer potvrđuje da su njezine relikvije tek nedavno bile prenesene iz ninskog samostana Sv. Marije. Nema, dakle, govora o dvama srodnim relikvijarima sv. Asela i sv. Marcele, ali se zato relikvije sv. Ambroza i sv. Asela spominju kao pohranjene u jednoj škrinji.

Izvještaj vizitatora Agostina Valiera iz 1579.

Kronološki sljedeći popis ninskih relikvija očekivali bismo pronaći u izvještaju Agostina Valiera tijekom njegove vizitacije 1579. Međutim, Valier ninske relikvije uopće ne spominje što otvara pitanje njihova smještaja u vrijeme njegova posjeta Ninu. Jesu li, možda, ninski relikvijari već sredinom 16. stoljeća bili preneseni u Zadar? Taj „prvi prijenos” ninskih relikvijara u Zadar morao se svakako dogoditi prije osmanskog osvajanja grada 1571. Znamo, naime, da je bilo i ranijih pokušaja odnošenja relikvija iz Nina. Pri odlasku redovnica iz ninskog samostana Sv. Marije u Zadar, dužd Leonardo Loredan (1501. – 1521.) odlukom od 30. svibnja 1502. dopustio im je izgradnju novog samostana u Zadru.³⁶ Poznato je i to da je nekoliko dana prije (27. svibnja) dokinuo prethodnu odluku mletačkog senata prema kojem je bilo dopušteno da se i relikvije sv. Marcele prenesu iz Nina u Zadar.³⁷ Da je duždova odluka bila poštovana, može se zaključiti iz prethodno raščlanjenog popisa koji potvrđuje „nedavno prenošenje” škrinje sv. Marcele u ninsku katedralu. Relikvije tom prigodom, dakle, nisu bile odnesene u Zadar, već su prenesene u ninsku katedralu. Je li se to dogodilo prije, tijekom ili nakon posvete kapele, nije moguće sa sigurnošću utvrditi. Sve u svemu, čini se očitim da su se relikvije nalazile u kapeli između, barem, 1530. i o. 1570., kad su mogle biti prvi put odnesene u Zadar. Da godinama nakon oslobođenja Nina još uvijek nisu bile vraćene, sugerirala bi činjenica da ih Valier u svojoj vizitaciji ne spominje. Ukratko, što se događalo s relikvijama nakon osmanskog osvajanja Nina 1571., nije poznato, a tek će apostolska vizitacija s početka 17. stoljeća potvrditi njihovu prisutnost u Ninu.

Popis vizitatora Mihovila Priulija (3. travnja 1603.)

Popis sastavljen tijekom vizitacije Mihovila Priulija (1547. – 1603.) u proljeće 1603. spominje većinu danas poznatih ninskih relikvijara i ujedno predstavlja najstarije eksplicitno svjedočanstvo o relikvijarima u pitanju. Priuli, naime, spominje „duguljastu kutijicu pokrivenu srebrom” s kostima sv. Anselma i sv. Ambrozija (*capsula oblonga argente cooperta vetusta ex ossibus sancti Anselmi et sancti Ambrosii*), drugu takvu škrinjicu s istim relikvijama (*alia capsula simili etiam reliquiae*), potom spominje dvije četvrtaste kutijice (*duae capsulae quadratae*), dvije podlaktice, nogu, dvije lopatice – sve izrađene od srebra (*duo brachia, pes, duae spatulae, omnes ex argento*). Njima Priuli dodaje još „dvije male kutijice” (*cum duabus aliis capsulis parvis*) i naglašava da se u svima njima nalaze relikvije sv. Anselma i sv. Ambrozija (*in omnibus adsunt reliquiae prout fuit dictum sancti Anselmi et sancti Ambrosii*). Znakovito je da se „tijelo sv. Marcele”, položeno u duguljastu škrinju sa željeznom rešetkom, ponovno spominje odvojeno od relikvija dvojice muških svetaca, u oltaru sa stražnje strane (*In altari a parte posteriori adest capsula oblonga cum crate ferrea, in qua reperitur corpus sanctae Marcellae*).³⁸

Popis vizitatora Oktavijana Garzadorija (22. ožujka 1625.)

Zadarski nadbiskup Oktavijan Garzadori (1624. – 1639.) obavio je vizitaciju Ninske biskupije ubrzo po svojem imenovanju za zadarskog nadbiskupa. S osmanskom prijetnjom na obzoru i u sjeni problema oko ninskog biskupa Blaža Mandevija (1603.

– 1624.), Garzadori je u ožujku posjetio Nin i, zadržavši se tek dva dana, pohodio gradske crkve. Za ovu prigodu najvažniji je njegov posjet relikvijama koje su se čuvale u katedrali. Njihov spomen dragocjena je nadopuna prethodnom opisu, a svjedoči sljedeće: biskup je najprije pohodio „tijelo sv. Marcele (...) koje se čuva s neoštećenim kostima u doličnoj škrinji pod menzom glavnog oltara” (*corpus sanctae Marcellae ... quod integris ossibus asservatur in archa decenti sub mensam [!] altaris maioris*). Potom je pohodio i opisao: „... dvije pozlaćene srebrne ruke sv. Asela, zaštitnika crkve, te dva srebrna stopala s relikvijama istoga sveca, zatim pet pozlaćenih srebrnih škrinjica s relikvijama istoga toga sveca, kao i sv. Ambrozija, zaštitnika rečene crkve” (*Item duas manus argenteas auratas sancti Asselli, patroni ecclesiae, duos pedes argenteos cum reliquiis eiusdem sancti. Item quinque capsellas argenteas auratas cum reliquiis eiusdem itidem sancti necnon sancti Ambrosii, patroni prefatae ecclesiae*).³⁹

Važno je ovdje naglasiti da Garzadorijev popis, kao uostalom ni jedan od triju najstarijih popisa relikvija iz Nina, ne spominje škrinjicu s glavom sv. Marcele, već isključivo tijelo sv. Marcele u „duguljastoj škrinji”. Znakovito je i to da sva ta tri popisa jasno razdvajaju relikvije dvojice ninskih svetaca zaštitnika (Asela i Ambroza) od onih sv. Marcele za koje potvrđuju da su se nalazile na različitim mjestima. Ukratko, na temelju uočenog može se zaključiti da se u Ninu, barem do 1625. godine, nikakav relikvijar glave sv. Marcele ne spominje. Sva tri sačuvana popisa govore tek o drvenoj škrinji koja je u katedralu bila prenesena iz samostana Sv. Marije oko 1500. godine. Kako god bilo, desetljeća nakon Garzadorijeve vizitacije donijet će Ninjanima nova iskušenja. Početak Kandijskog rata i njegovo širenje na dalmatinsko bojište potaknut će prenošenje ninskih relikvijara u zadarsku katedralu.

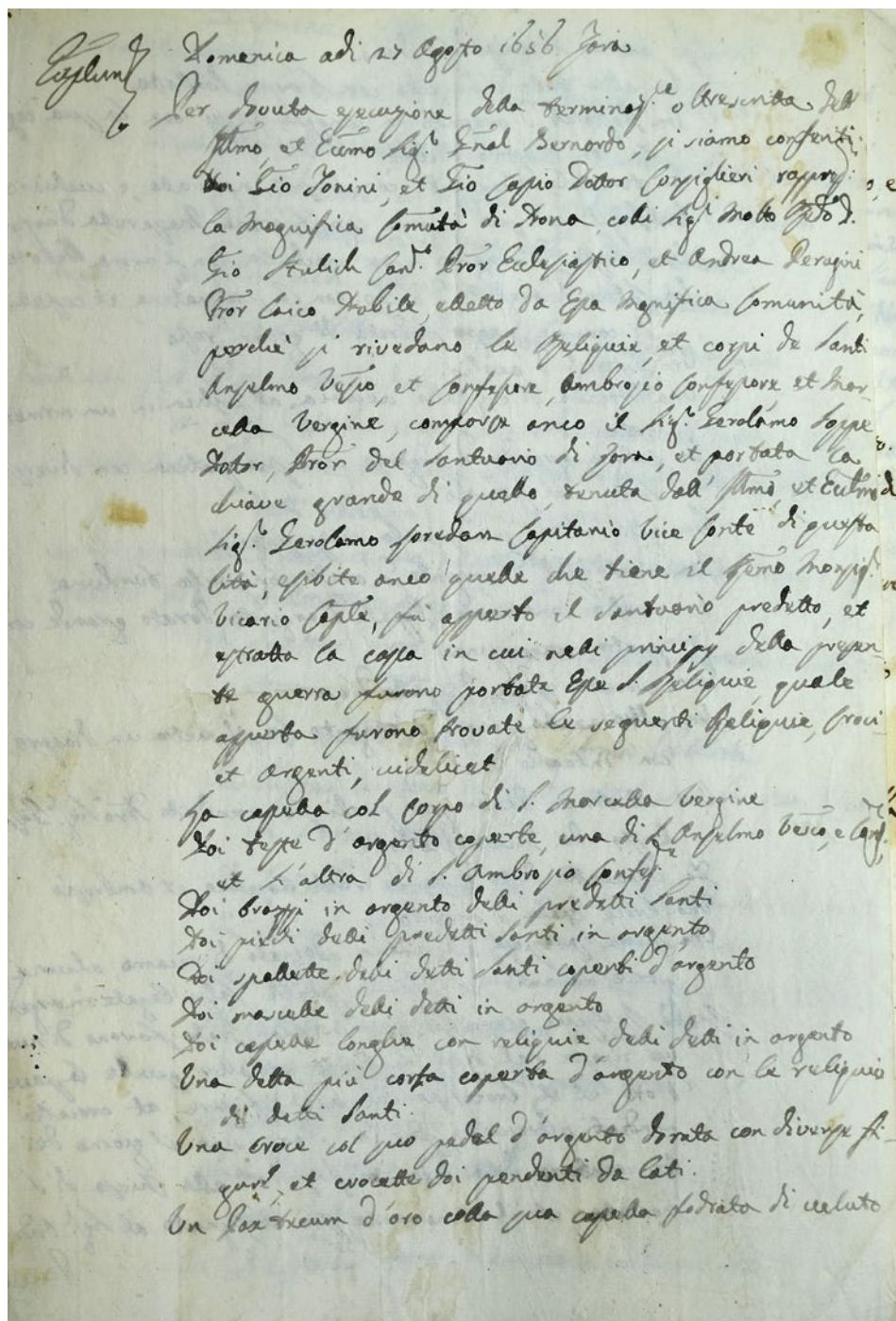
Popisi nastali povodom prijenosa iz zadarske katedrale (27. kolovoza – 3. rujna 1656.)

Sljedeći (sačuvani) popis nastao je povodom prijenosa relikvija ninskih svetaca iz zadarske katedrale u crkvu Sv. Marcele,⁴⁰ a datiran je 27. kolovoza 1656., dakle u vrijeme biskupovanja Franje de Andreisa (1653. – 1667.) Nekoliko mlađih prijepisa čuva se u zadarskim arhivskim zbirkama.⁴¹ Prijepis iz Znanstvene knjižnice u Zadru potvrđuje da je bio sastavljen tijekom pohoda relikvijama više ninskih i zadarskih uglednika u sklopu priprema za prijenos ninskoga crkvenog blaga u samostan Sv. Marcele. Popisu datiranom 27. kolovozom pridodano je i više drugih dokumenata koji osvjetljavaju okolnosti njegova sastavljanja. Tako, recimo, odluka generalnog providura Antonija Bernarda od 22. kolovoza potvrđuje da su relikvije iz Nina bile prenesene u Zadar „na početku sadašnjega rata” – zacijelo prvih godina Kandijskog rata (1645. – 1169.) – gdje su bile „pohranjene na sigurno u jedan kovčeg bez ključeva, u svetištu ove metropolitanske crkve, gdje se još uvijek nalaze.” Odluka potvrđuje i to da je u novoj crkvi Sv. Marcele u Zadru uređeno svetište u koje će se relikvije prenijeti. Konačno providur potvrđuje i „slobodno pravo zajednice da ih ponovno prenese natrag, kada se uspostavi mir i grad Nin ponovno bude nastanjen – kao što je to bio običaj u mirnodopsko vrijeme.”⁴² Dokument datiran 27. kolovozom konačno potvrđuje da je pri pohodu „navedeno svetište otvoreno i izvađen kovčeg u koji su na početku rata bile smještene svete relikvije.”⁴³ (Sl. 2)

Što se relikvijara troje svetaca tiče, popis i dalje jasno razdvaja relikvije sv. Marcele od onih sv. Anselma i sv. Ambrozija spominjući, s jedne strane, „škrinjicu s tijelom sv. Marcele” (*la cassetta col corpo di S. Marcella vergine*) i, s druge, „dvije glave prekrivene srebrom, jedna svetog Anselma biskupa i ispovjedatelja, a druga svetog Ambrozija ispovjedatelja” (*Doi teste coperte d'argento, una di santo Anselmo vescovo et confessore et l'altra di santo Ambrosio confessore*).⁴⁴ Osim nedvosmislene potvrde da se relikvijari glave drže relikvijarima dvojice muških ninskih zaštitnika, za raspra-

2.
Popis relikvija iz 1656., fol. 1r
(HR-AZDN-17, Varie, Kut. 3,
fasc. 13)

Inventory of relics from 1656,
fol. 1r

vu o povijesti identiteta i ikonografije te dvojice zanimljivi su i atributi „biskupa i ispovjedatelja” za Anselma, te samo „ispovjedatelja” za Ambrozija.

Popis iz vremena biskupa Nikole Dražića (9. svibnja 1717.)

Sljedeći poznat i dostupan popis naslovljen *Inventario di Reliquie nella Chiesa di S.ta Marcella di Zara, della Cattedrale di Nona ora sotto l'invocazione di Maria* sastavljen je za biskupa Nikole Dražića (1716. – 1720.) i datiran 9. svibnja 1717.⁴⁵ Taj kratak popis u mnogočemu je neprecizan. Što se naših svetaca tiče, spominje tek

3.
Popis relikvija biskupa Nikole
Dražića iz 1717., fol. 1r (HR-
AZDN-17, Varie, Kut. 3, fasc. 13)

Inventory of relics by Bishop Nikola
Dražić from 1717, fol. 1r

Inventario di Reliquie nella Chiesa di Sta Marcelia di
 Lora di raga della Cattedrale di Nona.
 In Cassa di legno all'antica con Cristalli e bratella d'antico
 di sopra dove è posto il Corpo di Sta Marcelia in ossi.
 Un Dinaro dentro in un Reliquiario d'Argento tenuto da una
 mano picciola d'Argento.
 Un Anello grande di S. Anselmo di Lora Dio.
 Due Carici antichi
 Una Croce all'antica dorata con diverse figure nel Diavolo, e
 due Crocette con Cadenella da vescovo di S. Anselmo.
 Una Croce con pietra preciosa di fondo con l'Imagine d'Oratorio
 Una Scatola d'Argento con Masche di Sta Marcelia.
 Un altra detta con dentro diverse Reliquie di Sta Marcelia.
 Due Libri Coperti d'Argento di S. Anselmo.
 Due Croci d'Altar una grande et una Ordinaria
 Un Scorpione aperto d'Argento con dentro Reliquie il mox
 fatto di fuori a Peche con fuori all'antica.
 Un Scigno con Figure al di fora di lanti all'antica con
 dentro diversi Ossi di Santi.
 Un altro Scigno compagno con dentro il Capo di S. Anselmo
 Un Braccio d'Argento
 Due Spallete d'Argento con figure di fora di lanti
 Due Corrieretti in lungo con Reliquie e braccia di
 S. Anselmo.
 Sono Casi in tutti vintiquattro.

„Škrinjicu s likovima izvana, izrađenu u starinskom stilu, s raznim kostima svetaca unutra” te „drugu sličnu škrinjicu s glavom sv. Anselma unutra” (*Un Scigno con Figure al di fuori di lavoro all'antica con dentro diversi Ossi di Santi. Un altro Scigno compagno con dentro il capo di S. Anselmo*).⁴⁶ (Sl. 3)

Zanimljivo je da Dražićev popis – ako su dva relikvijara u pitanju točno prepoznata – jednog od njih navodi kao relikvijar sv. Anselma, dok za drugoga ne navodi o kojem je svetcu riječ. Zasad je teško odrediti što je potaknulo sastavljača na tu suzdržanost, ali znakovito je da i sljedeći sastavljeni popis odražava određenu ko-

lebljivost spram identiteta „drugog relikvijara”. Druga osobitost tog popisa jest da se, osim škrinje sv. Marcele, tu spominju i drugi relikvijari sv. Marcele kojih nema ni na jednome drugom popisu. To su: „srebrna kutija s čeljustima svete Marcele” (*una scatola d'argento con mascelle di S.ta Marcella*) i „druga takva, s relikvijama svete Marcele unutra” (*un'altra detta con dentro le S. Reliquie di S.ta Marcella*).⁴⁷ Iz usporedbe s opisanom škrinjicom za glavu sv. Anselma i njoj srodnom škrinjicom (*scrigno compagno*) sa „starinskim ukrasima” (*lavoro all'antica*) čini mi se uvjerljivim utvrditi da pod relikvijarima sv. Marcele sastavljač popisa ne misli na dvije škrinjice o kojima je ovdje riječ. Njihova pak identifikacija odskace od svih ostalih te se usudujem zaključiti da je riječ o plodu domišljanja autora Dražićeva popisa, bez prešana i nasljednika. Riječ je, očito, o nekim od relikvijara koje ostali popisi ili opisuju kao relikvijare sv. Anselma i sv. Ambrozija ili ih pak precizno ne identificiraju.

Popis iz vremena biskupa Domenica Bemba Leonija (29. travnja 1728.)

Najopširniji popis sastavljen je 29. travnja 1723. tijekom pohoda relikvijama u crkvi Sv. Marcele za biskupske službe Dražićeva nasljednika Dominika Bemba Leonija (1720. – 1723.). Popis potvrđuje da je relikvije u samostanu Sv. Marcele osobno pohodio biskup Leoni „u pratnji prečasnoga gospodina Ivana Arstesicha, kanonika i arhiđakona, te gospodina Jeronima Dundovića, kanonika ninske katedrale, gospodina Pasina Pasinija, prokuratora, i drugih plemića toga grada”⁴⁸ Tu je sačuvan i detaljan opis postupka otvaranja „ormara” u kojem su čuvane relikvije. Nakon otvaranja „preuzvišeni i prečasnii gospodin Biskup, s najvećom pobožnošću, pristupio je pregledu i prebrojavanju dolje navedenih kostiju koje su relikvije svete Marcele djevice” (*ossa che sono reliquie di S. Marcella vergine*).⁴⁹ Nakon škrinjice sv. Marcele, relikvijari koji nas ovdje zanimaju opisani su riječima:

„Kutija obložena srebrom, s reljefnim prikazima svetaca, pozlaćena. Otvara se odozgo bez ključa jer je brava slomljena. Unutra se nalazi lubanja sv. Anselma, tj. donji dio i svod lubanje, te neki drugi fragmenti iste glave. Druga kutija, djelomično srebrna, istog izradbenog stila, otvorena i s pokvarenim bravama; u njoj se nalazi druga glava unutar [nečeg] bijelog, svetog [ime prazno], u više dijelova s komadom kosti ruke.”⁵⁰

Leonijev je popis sam po sebi dovoljno zanimljiv kao primjer barokne prakse čuvanja i inventarizacije relikvija da zaslužuje zaseban osvrt. No, u kontekstu ove rasprave važno je podcrtati prije svega činjenicu da, poput prethodnih popisa, popis jasno razlučuje relikvije sv. Marcele od raznih relikvijara sv. Anselma i Ambrozija. Zašto u slučaju drugoga ne navodi ime, nije moguće utvrditi.

Dva popisa iz vremena biskupa Tome Nekića (15. ožujka 1745. i 18. lipnja 1748.)

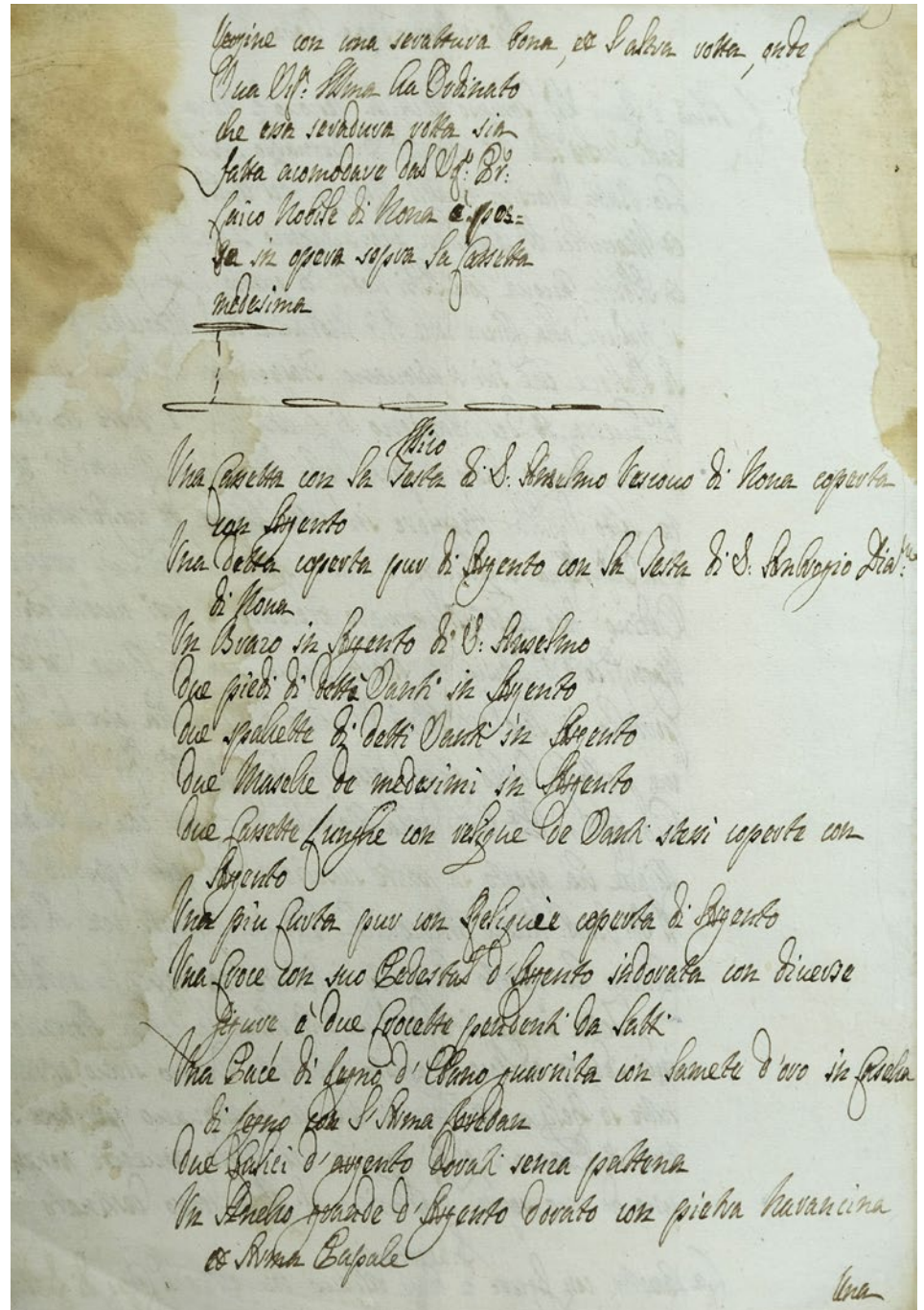
Pohod relikvijama u crkvi Sv. Marcele ponovio je 15. ožujka 1745. biskup Toma Nekić (1743. – 1754.) i tom je prigodom sastavljen popis.⁵¹ Polazeći od škrinje sv. Marcele, sastavljač ju je opisao kao „kutijicu s nižim reljefom u kojoj se nalazi tijelo svete Marcele, djevice, s jednom zaštitom (*seruatura*) očuvanom i drugom polomljenom, stoga je Njegova [Preuzvišenost] naredila da se polomljena zaštita (?) popravi po nalogu gospodina laika upravitelja, plemića iz Nina, i da se postavi na kutijicu.”⁵² Spominjući dva relikvijara glave, popis navodi „kutijicu s glavom svetog Anselma, biskupa Ninskog, pokrivenu srebrom” (*Vna cassetta con la testa di S. Anselmo vescouo di Nona coperta con argento*) te „kutijicu, također prekrivenu srebrom, s glavom svetog Ambrozija, đakona Ninskog” (*Vna detta coperta pur di argento con*

4.
Popis relikvija biskupa Tome
Nekića iz 1745., fol. 1v (HR-
AZDN-17, Varie, Kut. 3, fasc. 13)

Inventory of relics by Bishop Toma
Nekić from 1745, fol. 1v

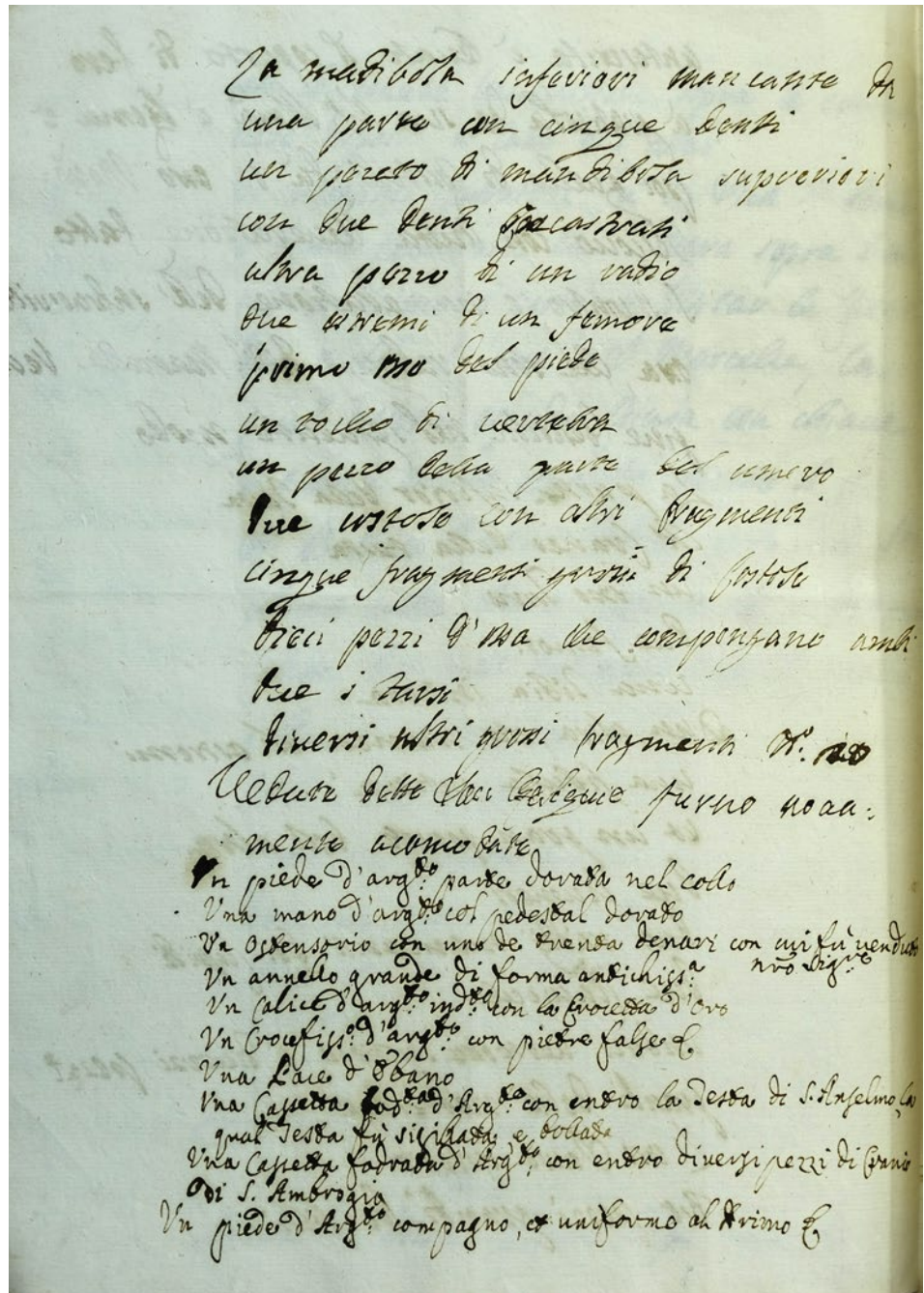
la testa di S. Ambrogio diacono di Nona). Poput nekih od prethodnih popisa, i prvi Nekićev popis donosi zanimljive podatke o postupku postupanja s relikvijama te upozorava da su „u nešto lošijem stanju” (*in poco buon statto*). (Sl. 4)

Za ovu raspravu ipak je ključno da, osim što sastavljač popisa i dalje jasno razdvaja škrinju sv. Marcele od relikvijara sv. Anselma i Ambrozija, ponovno eksplicitno navodi da je riječ o relikvijarima glave dvojice muških svetaca zaštitnika. Još je jedan popis sastavljen za Nekićeva biskupovanja 18. lipnja 1748., a potvrđuje opažanje s prethodnog popisa, naime, da se druga škrinjica smatrala relikvijarom glave sv. Ambrozija.⁵³ (Sl. 5)

5.
Popis relikvija biskupa Toma
Nekića iz 1748., fol. 3v (HR-
AZDN-17, Varie, Kut. 3, fasc. 13)

Inventory of relics by Bishop Toma
Nekić from 1748, fol. 3v

* * *

Četvrt stoljeća nakon sastavljanja posljednjeg popisa relikvije ninskih svetaca vraćene su u Nin (1782.). Je li tom prigodom sastavljen još kakav popis, teško je reći. Kako god bilo, ovim istraživanjem obuhvaćeno je osam, bilo otprije poznatih, bilo novootkrivenih popisa ninskih relikvijara. Na temelju uvida u njihov sadržaj može se zaključiti sljedeće.

Za raspravu o povijesti kulta ninskih svetaca žalosna je činjenica da srednjovjekovni popisi ninskih relikvijara, ako su i bili sastavljeni, nisu sačuvani, odnosno barem nisu dosad pronađeni. Tri najstarija popisa sastavljena u Ninu nastala su u ranom 16., odnosno u ranom 17. stoljeću; prvi nakon 1530., drugi u vrijeme vizitacije

Mihovila Priulija u travnju 1603. i treći u vrijeme vizitacije Oktavijana Garzadorija u ožujku 1625. Činjenica da vizitator Agostino Valier, koji je u sklopu svoje vizitacije 1579. posjetio Nin i okolicu, nije opisao ninske relikvijare sugerira mogućnost da su u vrijeme njegove vizitacije bili sklonjeni negdje na sigurno. U svjetlu ove rasprave važno je naglasiti da tri najstarija proučena popisa ne spominju škrinjicu s glavom sv. Marcele, već isključivo govore o tijelu sv. Marcele smještenom u duguljastoj drvenoj škrinji. Znakovito je i to da oba popisa jasno razdvajaju relikvije dvojice muških svetaca zaštitnika (sv. Anselma i Ambrozija) od onih sv. Marcele. Na temelju uočnog može se zaključiti da iz vremena 16. i 17. stoljeća ne postoji nikakav spomen relikvijara sv. Marcele osim drvene škrinje za koju je utvrđeno da je u katedralu bila prenesena iz samostana Sv. Marije tijekom osmanske ugroze, oko 1500. godine.

Postojanje barem pet popisa ninskih relikvija nastalih između prijenosa riznice Ninske biskupije u Zadar početkom Kandijskog rata i njihova povratka u Nin krajem 18. stoljeća dopušta uvid u povijest relikvija tijekom razdoblja kad su bile čuvane, najprije u zadarskoj katedrali, a potom u novosagrađenoj samostanskoj crkvi Sv. Marcele, odnosno Uznesenja Blažene Djevice. Uz podatke o postupanju s relikvijama i njihovu stanju, ti su popisi dragocjeno svjedočanstvo o recepciji, odnosno načinu na koji su suvremenici doživljavali, tj. identificirali relikvijare.

Što se relikvijara troje svetaca tiče, ta svjedočanstva jednoglasno razlučuju tijelo sv. Marcele pohranjeno u drvenoj škrinji (*la cassetta col corpo di S. Marcella vergine*) od niza relikvijara sv. Anselma i sv. Ambrozija među kojima se redovito spominju „dvije glave prekrivene srebrom, jedna svetog Anselma biskupa i ispovjedatelja, a druga svetog Ambrozija ispovjedatelja”. Poput starijih ninskih popisa, ni ovi zadarski ne spominju nikakav relikvijar glave sv. Marcele. Iznimka je Dražičev popis iz 1717. koji jedini dvije kutijice pripisuje sv. Marceli. Tri od pet analiziranih popisa predmetne relikvijare eksplicitno nazivaju relikvijarima glave sv. Anselma i sv. Ambrozija (dvije inačice popisa iz 1656., te dva popisa iz 1745. i 1748.), dok dva popisa ostavljaju identitet druge škrinjice nedorečenim. Pri tome valja uočiti da je „Dražičev popis” iz 1717. ujedno i najoskudniji i najneuredniji od svih popisa, a „Bembov popis” iz 1728. iz nepoznatog razloga ispušta ime svetca uz drugi relikvijar.

3. IKONOGRAFIJA DVAJU RELIKVIJARA

Implikacije iznesenih opažanja za istraživanje ninskih relikvijara dvostruke su. S jedne strane, utvrđivanje činjenice da „drugi relikvijar” nikad prije 19. stoljeća nije bio smatran relikvijarom glave sv. Marcele uklapa se u okvir hipoteze o kasnoj pojavi kulta sv. Marcele u Ninu, odnosno preciznije, o njezinu povezivanju s dvojicom starijih muških svetaca zaštitnika na izmaku srednjeg vijeka. S druge strane, buduća ikonografska analiza dvaju srodnih relikvijara, ovdje iznesenim opažanjima rasterećena je potreba da se u njihovu složenom ikonografskom programu po svaku cijenu prepozna (i) sv. Marcela. Rekavši to, nije mi nakana ovdje ponuditi konačno tumačenje tog programa, pa ni identifikaciju svih likova prikazanih na relikvijarima.

S obzirom na prvo, osim što iznesena opažanja nude rješenje problema nepostojanja ninskog relikvijara sv. Ambroza, činjenica srodnosti dvaju relikvijara – kao odraz veze dvojice gradskih zaštitnika – dobro se uklapa u veze potvrđene u ninskim pisanim i likovnim izvorima. Dalekosežniji ishod brisanja „drugog relikvijara” s popisa svjedočanstava o kultu sv. Marcele u srednjovjekovnom Ninu jest uklanjanje još jednog (kako se dosad držalo) *eksplicitnog* i *pouzdanog* svjedočanstva o njezinu kultu u Ninu prije 15. stoljeća. Drugim riječima, kao što je već naglašeno, sv. Marcela se u ninskim izvorima počinje javljati u 15. stoljeću, a kao dio skupine, tj. jedna od troje ninskih gradskih zaštitnika tek u 16. stoljeću. Time, dakako, nije riješen problem odnosa između dvojice starijih ninskih zaštitnika – sv. Asela i sv. Ambroza – no svakako su

rasvijetljene neke od nedoumica. Ostavljajući tumačenje točnih okolnosti povezivanja troje svetaca zaštitnika u jedinstvenu skupinu (i. e. „ninsku trijadu”) za drugu prigodu, u nastavku teksta tek ću, polazeći od mišljenja prethodnika, upozoriti na neke od mogućih implikacija ovdje iznesenih opažanja za buduću ikonografsku analizu.

Povijest tumačenja

Kao što smo vidjeli, Sabljarov opis, kao najstariji „moderni” opis dvaju relikvijara, osim opservacije da je riječ o identičnim posrebnim drvenim škrinjama te spomena evanđelista na poklopcima, ne donosi opis likova prikazanih na relikvijarima.⁵⁴ To opažanje čini Bianchijev spomen najstarijim poznatim, ma kako jezgrovitim, prikazom ikonografskog programa na relikvijarima. Prvi relikvijar (prema njegovu popisu: *1. Moćnik glave sv. Anzelma*) opisao je kao „škrinjicu prekrivenu srebrnim listićima, u kojoj se čuva glava sv. Anzelma”, pri čemu: „prednju plohu ukrašavaju likovi Spasitelja, Djevice i sv. Ivana Ev[anđelista]. Na stražnjoj strani škrinjice izrezbaren je u sredini lik sv. Anzelma, a s njegove desne strane sv. Ambroz, dok nedostaje sv. Marcela s lijeve strane. Na desnoj plohi nalaze se likovi sv. Petra i Pavla Ap., dok se na lijevoj plohi nalaze likovi nekog kralja i kraljice.”⁵⁵ Drugi relikvijar Bianchi je na svojem popisu stavio tek na sedmo mjesto držeći ga relikvijarom sv. Marcele (*7. Moći sv. Marcele*). U opisu je bio još sažetiji zabilježivši tek da je riječ o „škrinjici koja oblikom, izradbom i dimenzijama odgovara onoj pod brojem 1, u kojoj se čuva glava sv. Marcele” dodajući da je „oboje iz istog razdoblja i od istog zlatara, s istim likovima, vijencima i ukrasima.”⁵⁶

Sljedeći koji se, također jezgrovito, dotaknuo ikonografije relikvijara bio je L. Jelić. On je, upozoravajući na činjenicu da „nedostaju natpisi” zaključio da je „prema analogiji s drugim ninskim spomenicima, dopušteno odrediti prikaze (odnosno likove).”⁵⁷ Opisujući škrinjicu koju određuje kao relikvijar sv. Anselma, na poklopcu prepoznaje „Spasitelja koji sjedi i blagoslivlja” (*Salvator sedens et benedicens*), kojeg okružuju „s njegove desne strane sveta tunika, odjevena u palij, a s lijeve strane svetac, na isti način odjeven; oboje pružaju ruke prema Spasitelju, kao da ga preporučuju ili posreduju” (*ad eius dextram sancta tunica pallioque induta ad laevam vero sanctus eodem modo indutus; ambo manus suas ad Salvatorem, commendantes vel intercedentes, dirigentes*). Na lijevoj bočnoj strani Jelić prepoznaje sv. Pavla i „sveticu bez prepoznatljivih atributa” (*S. Paulum sanctamque sine attributo refert*), a na desnoj strani vidi „Svetog Apostola i sveticu ukrašenu krunom ili povezom koja u desnoj ruci drži palmu” (*Sanctum Apostolum, et sanctam corona vel mittela decoratam dextraque palmam gestantem*). Na stražnjoj strani prepoznaje tri figure: u sredini svetog biskupa „koji drži knjigu u lijevoj ruci, a desnom blagoslivlja” (dodajući da je „vrlo sličan skulpturi iz 13. stoljeća svetog Asela, ugrađenoj na istočnoj strani crkve”). S biskupove desne strane „pojavljuje se sveti Ambrozije Đakon koji desnom rukom maše kuglastom kadionicom, a u lijevoj drži lađicu (posudicu za tamjan) na prsima”. S lijeve strane Jelić prepoznaje „svetog Ivana Krstitelja sa sklopljenim rukama na prsima.”⁵⁸ Iz opisa je očito da Jelić govoreći o škrinjici sv. Anselma opisuje relikvijar koji će noviji autori držati škrinjicom sv. Marcele. Vidljivo je to iz njegova opisa likova na bočnim stranama te osobito iz opisa đakona na stražnjoj strani, odnosno lika kojeg je prepoznao kao sv. Ivana Krstitelja, a koji zacijelo predstavlja žensku sveticu zaogrnutu u kostrijet. Opažanje o tome da u Jelićevo vrijeme još nije bilo utvrđeno koji je koji relikvijar također nije bez značenja za nastavak rasprave. (Sl. 6)

I. Petricioli, uočavajući da se na obama relikvijarima „nalaze svetački likovi, od kojih su mnogi identični na jednom i na drugom”, ikonografski program sažeto opisuje kao: „Osim Krista na prijestolju i ninske trijade (Marcela, Asel i Ambroz) susrećemo Petra, Pavla, Ivana Krstitelja, Mariju Magdalenu, Jelenu i druge svece.”⁵⁹

6.
Prikaz troje svetaca na stražnjoj strani škrinjice sv. Asela, Riznica župne crkve Sv. Asela (foto: Živko Bačić)

Depiction of three saints on the back of the casket of St Asellus, treasury of the parish church of St Asellus

Usmjerivši pozornost prikazima na dekorativnim okvirima, bavi se njihovim ikonografskim i stilskim obilježjima i tehničkim aspektima izvedbe, svoje razumijevanje cjelovitoga ikonografskog programa nije elaborirao.

M. Grgić u sklopu kataloških jedinica za katalog *Zlato i srebro Zadra* iznio je niz važnih opažanja o relikvijarima, no nije dublje ulazio u njihovu ikonografiju. Uočavajući „Kako ikonografija svetačkih likova (na obje škrinjice) nije još dovoljno proučena”, zaključio je da se „o značenju pojedinih likova može samo nagađati.”⁶⁰ U svojem sažetom prikazu ikonografskog programa obiju škrinjica iznio je ipak opažanja koje predstavljaju pomak u odnosu na starije autore:

„Općenito obje škrinjice imaju lik Krista na prijestolju okružena s dva lika na svojoj prednjoj strani. Na desnoj kraćoj strani ove škrinjice (sv. Anselma, op. a.) razabiremo likove Petra i Pavla, a na lijevoj Ivana Krstitelja i sv. Barbare. Značajno je da je lik sv. Asela ovdje prikazan u kazuli s plitkom mitrom na glavi i knjigom u lijevoj ruci, a sv. Ambrozija vidimo bez kadionice gdje drži samo lađicu za tamjan, dosta veliku poput kaleža. Na poleđini je uz Asela i Ambrozija prikazana svetica s palmom i krunom (sv. Margareta, prema ikonografiji drvene škrinjice sv. Marcele iz Nina).”⁶¹

Opisujući drugi relikvijar, Grgić uočava da je sličnost relikvijara „tolika da ih je teško razlikovati.” „Pravu razliku” stoga vidi „u drugačijem razmještaju svetačkih likova” pri čemu najzanimljivijim drži „lik svete s dugom kosom” za koju smatra da bi „mogla biti sv. Marija Egipatska, ali prema natpisu na zadarskom križu s emajlima

7.
Prikaz dvoje svetaca na bočnoj strani škrinjice sv. Asela, Riznica župne crkve Sv. Asela (foto: Živko Bačić)

Depiction of two saints on the side of the casket of St Asellus, treasury of the parish church of St Asellus

također Marija Magdalena'. Glede dvojice muških svetaca Grgić uočava da je „ovdje sv. Ambrozije prikazan s kadionicom i lađicom za tamjan, dok je lik sv. Asela isti kao i na prethodnoj škrinjici.”⁶² (Sl. 7)

Nakon niza autora koji su se makar ukratko pozabavili relikvijarima, najveći iskorak u rješavanju problema identifikacije svetaca prikazanih na relikvijarima ponudili su E. Hilje u svojem radu iz 1999., M. Kovačević u neobjavljenoj disertaciji iz 2010.⁶³ te potom i N. Jakšić u radu iz 2014.⁶⁴ Cilj studije E. Hilje bila je atribucija relikvijara čuvenomu zadarskom zlataru Franji iz Milana iz druge polovice 14. stoljeća.⁶⁵ Uz niz „paralela u izvedbi” koje je prepoznao kao poveznice između utvrđenog opusa čuvenog zlatara i ninskih relikvijara, važnu ulogu u atribuciji imalo je otkriće činjenice da se majstor Franjo potkraj života preselio u Nin.⁶⁶

Marijana Kovačević prihvatila je predloženu atribuciju, a time i datiranje nastanka relikvijara na kraj 14. stoljeća⁶⁷ te nije dovela u pitanje proširenu identifikaciju drugog od dvaju relikvijara kao onog sv. Marcele, odnosno prikaza jednog od ženskih svetačkih likova na obama relikvijarima kao sv. Marcele.⁶⁸ Njezin detaljan opis relikvijara i ikonografska analiza na njima prikazanih svetaca vrlo su korisni, no u smislu zaključaka ostali su unutar postojeće paradigme.⁶⁹

Nešto ambiciozniji od svojih prethodnika bio je N. Jakšić koji se ikonografijom relikvijarâ pozabavio u dva navrata. Najprije u sklopu kataloških jedinica za monografiju o zlatarstvu Zadarske nadbiskupije⁷⁰ i potom detaljnije u zasebnom radu. U prvom je osvrtno ponudio prepoznavanje svih likova prikazanih na relikvijarima. Zadržavši identifikaciju onih prepoznatljivih od svojih predšasnika, identificirao je i nekoliko dotad neprepoznatih likova. Za ovu je raspravu osobito zanimljivo to da je troje svetaca sa stražnje strane relikvijara sv. Anselma identificirao kao „sv. Azela, sv. Ambroza i sv. Marcelu”, no malo dalje isti su likovi opisani kao: „sv. đakon, sv. biskup i sv. Jelena”.⁷¹ Na tragu Grgićeva tumačenja sveticu u društvu „lokalnih zaštitnika” sv. biskupa i sv. đakona sa stražnje strane „relikvijara sv. Marcele” identificirao je kao Mariju Magdalenu.⁷² Sv. Marcelu Jakšić je prepoznao na bočnoj strani relikvijara sv. Marcele u paru sa sv. Petrom.⁷³ Ostavljajući niz poticajnih opažanja i domišljanja zasad po strani, želio bih tek upozoriti na to da u ponuđenom tumačenju nije problematizirana činjenica da svetica čija se glava navodno nalazi u relikvijaru nije dobila središnje ili barem uočljivo mjesto u, kako opaža Jakšić, „vrlo promišljenom” ikonografskom programu. Ovdje ponuđena hipoteza da uopće nije riječ o relikvijaru sv. Marcele čini tu činjenicu manje neobičnom.

U radu iz 2014. naglasivši ponovno „složenu i osobito zagonetnu ikonografiju” dvaju relikvijara, Jakšić je ponudio daljnju interpretaciju „sistematične naravi njihova ikonografskog programa”. Odbacujući stariju dataciju i „površnu identifikaciju likova svetaca”⁷⁴, upozorio je na veze među dvama relikvijarima potvrđujući njihovu usku povezanost. Ponudivši nov prijedlog datiranja relikvijarâ, tom je prigodom iznio svoju originalnu interpretaciju ikonografskog programa i identifikaciju svetačkih likova. Smjestivši, naime, nastanak obaju relikvijara u vrijeme neposredno nakon vladavine Pavla Šubića († 1312.), Jakšić je promijenio svoju raniju dataciju relikvijara („prije 1358. ili poslije 1409.”)⁷⁵ čime je ujedno odbacio i atribuciju E. Hilje Franji iz Milana.⁷⁶ Jakšićeva sustavna ikonografska raščlamba bacila je novo svjetlo na niz dotad neuočenih detalja i veza među likovima prikazanim na relikvijarima. Međutim, temeljna pretpostavka preuzeta iz postojeće historiografije – naime da je riječ o relikvijaru sv. Marcele – otežala je, ako ne i onemogućila, ispravno razumijevanje ikonografske cjeline. Na tom je tragu i pokušaj da se dva ženska lika svete (donekle) različitih atributa (na stražnjoj strani u slučaju relikvijara sv. Anselma i na bočnoj strani „relikvijara sv. Marcele”) identificira kao sv. Marcelu.⁷⁷

Što se problema ikonografije sv. Marcele tiče, valja ovdje podsjetiti i na još nekoliko vrijednih opažanja M. Kovačević. Naime, nakon što je prihvatila atribuciju E. Hilje te zadržavajući se unutar tradicionalnog tumačenja identiteta relikvijara, M. Kovačević ispravno je uočila kako „iznenađuje da na poleđini Marcelinog relikvijara uz spomenuta dva predstavnika takozvane ninske trijade nije prikazana Sv. Marcela.” Naime, osim neobične činjenice da svetica čije su relikvije navodno pohranjene u predmetnom relikvijaru nije na njemu dobila središnje mjesto, dodatno iznenađuje činjenica da je svetica unutar istoga ikonografskog programa prikazana na različite načine. Naime, kao što je uočila Kovačević: „... na ninskoj škrinjici-relikvijaru Sv. Azela srodne visoke ljljanove krune imaju Sv. Marcela i Sv. Jelena Križarica, a na škrinjici-relikvijaru Sv. Marcele Sv. Jelena (ili Marcela?) ima na glavi nekakav obruč sličan kruni, dok Sv. Marcela (ili Margarita?) ima na glavi neku kapicu s vijencem kružnih ornamenata.”⁷⁸ Cjelovita analiza ikonografskog programa potaknula ju je na zaključak da je na škrinjici sv. Marcele pod središnjom arkadom „(...) Sv. Marija Magdalena, a ne Sv. Marcela.”⁷⁹ Ukratko, valja se zapitati nisu li već te dvije činjenice dovoljne da izazovu sumnju u tradicionalnu identifikaciju relikvijara? (Sl. 8)

Da se vratimo Jakšićevu tumačenju, u ikonografskom programu dvaju relikvijara središnje mjesto pripada biskupu, đakonu i ženskoj svetici, na što ikonografija nedvosmisleno upućuje: biskup nosi mitru, a đakon ima tonzuru i drži kadionicu.

8.
Prednja strana škrinjice sv.
„Marcele” / sv. Ambroza, Riznica
župne crkve Sv. Asela (foto: Živko
Bačić)

Front of the casket of St “Marcella” /
St Ambrose, treasury of the parish
church of St Asellus

Nadalje, za Jakšića, njihovo povezivanje sa ženskom sveticom ne dopušta nikakve dvojbe da je riječ upravo o „ninskoj trijadi”.⁸⁰ Međutim, kao što i sam *implicite* priznaje, nemoguće je pouzdano utvrditi tko je tko: je li „sveti biskup” Ambroz ili Asel? Je li „sveti đakon” Asel ili Ambroz? Prema vlastitom priznanju, i sam je prije smatrao da je do inverzije identiteta dvojice muških svetaca došlo „tek u 16., možda i 17. st.”⁸¹ No rezultati raščlambe ikonografskog programa dvaju ninskih relikvijara potaknuli su ga na zaključak da je do promjene ipak moglo doći „znatno ranije – možda čak i u 14. st.”⁸² Prihvaćajući taj Jakšićev zaključak, držim da to pitanje traži daljnje istraživanje, i to poglavito u smjeru tragova kulta dvojice muških gradskih zaštitnika između ranoga srednjeg vijeka i 14. stoljeća. Drugim riječima, ni nova datacija dvaju relikvijara kao ni domišljata interpretacija ikonografskog programa, odnosno nova identifikacija na njima prikazanih svetačkih likova, ne rješavaju pitanje vremena „zamjene identiteta” dvojice ninskih svetaca zaštitnika. Drugim riječima, na temelju ikonografske raščlambe ninskog materijala nedoumica oko identiteta dvojice svetaca ne može biti razriješena. Ono što bi – u svjetlu ovdje ponuđenog tumačenja – moglo pomoći interpretaciji jest pretpostavka da je riječ o relikvijarima dvojice muških svetaca zaštitnika koji su, predvidivo, prikazani kao središnji likovi na pozadini obaju relikvijara. No, problemi ne završavaju na tome.

Važno je, naime, ustvrditi da „pridruživanje sv. Marcele” dvojici svetaca nije eksplicitno potvrđeno ni na relikvijaru iz 9., odnosno onome iz 13. stoljeća. Tradicionalnu identifikaciju likova kao „ninske trijade” na tim dvama relikvijarima, u svjetlu recentnih istraživanja, ne smatram održivom.⁸³ Kronološki sljedeće srednjovjekovno „ikonografsko svjedočanstvo” o „ninskoj trijadi” bila bi upravo evidencija ovdje pro-

motrenih relikvijara iz 14. stoljeća. No, ovdje iznesena opažanja i to svjedočanstvo diskreditiraju. Uz poteškoće s interpretacijom ikonografskog programa na dvama relikvijarima koje je uočio Jakšić, i nedoumice oko toga koji je relikvijar izvorno pripadao kojem svetcu, svjedočanstvo popisa relikvija definitivno bi trebalo ukloniti drugi relikvijar glave s popisa evidencije o kultu sv. Marcele u Ninu. Pokušaj povezivanja ninskog kulta sv. Marcele u 15. stoljeću s njezinim navodnim izvornim identitetom Marceline, sestre sv. Ambrozija, također ne pomaže. To tumačenje, naime, počiva tek na podudarnosti imena dvoje svetaca, ali nije potvrđeno nigdje u izvorima. (Sl. 9)

Želimo li pak zadržati tradicionalno shvaćanje identiteta dvaju relikvijara, moramo se nasuprot ovdje predstavljenoj evidenciji osloniti na, kako primjećuje N. Jakšić, „Bianchija i ninsku tradiciju”. No, u svjetlu uočenih problema njegovih metoda i tumačenja⁸⁴, Bianchi takvo povjerenje teško može opravdati. Konačno, ovdje predstavljeno svjedočanstvo popisa ninskih relikvija takvo shvaćanje čini uistinu teško održivim. Taj zaključak ne dovodi sam po sebi u pitanje ostatak interpretacije ikonografskog programa, no definitivno poziva na ponovno promišljanje o identitetu svetice ili sveticâ koje su bile identificirane kao sv. Marcela. Utvrdivši ponajprije da relikvijar u pitanju povijesno nikad nije bio smatran „škrinjicom glave sv. Marcele” te smjestivši to opažanje u kontekst otkrića da ne postoji pouzdana evidencija o vezi

9.
Prikaz dvoje svetaca na bočnoj strani škrinjice sv. „Marcele” / sv. Ambroza, Riznica župne crkve Sv. Asela (foto: Živko Bačić)

Depiction of two saints on the side of the casket of St “Marcella” / St Ambrose, treasury of the parish church of St Asellus

sv. Marcele sa sv. Aselom i Ambrozom starija od 15. stoljeća, definitivno valja razmisliti o reinterpetaciji barem dijela ikonografskog programa dvaju ninskih relikvijara. Prihvati li se atribucija relikvijara majstoru Franji iz Milana, vrijeme između nastanka dvaju relikvijara (1397. – 1400.) i prvog spomena sv. Marcele u Ninu (kasno 15. stoljeće) znatno je kraće nego u slučaju prihvaćanja Jakšićeva datiranja relikvijara u rano 14. stoljeće (1312. – 1320.?). Ta bi (relativna) „blizina nastanka” relikvijara i prvog spomena njezina kulta oslabljivala predloženo odbacivanje tradicionalne identifikacije „relikvijara sv. Marcele”. No, držim da ovdje predstavljena evidencija – smještena u širi kontekst reinterpetacije podrijetla kulta ninskih svetaca zaštitnika – ipak dopušta ustrajati na novom tumačenju. Buduće istraživanje i tumačenje ikonografije likova prikazanih na dvama relikvijarima zacijelo će ponuditi dodatne argumente u prilog toj pretpostavci.

BILJEŠKE

- ¹ Izraz je prvi, koliko mi je poznato, upotrijebio IVO PETRICIO-LI, Osvrt na ninske građevine i umjetničke spomenike srednjega i novoga vijeka, u: *Povijest grada Nina* (ur. Grga Novak i Vjekoslav Maštrović), Zadar, 1969., 347.
- ² TOMISLAV MARASOVIĆ, *Dalmatia Praeromanica. Ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji. Knjiga 1, Rasprava*, Split – Zagreb, 2008., 178.
- ³ ZVJEZDAN STRIKA, Početci i razvoj Ninske Crkve do dolaska franačkih misionara u hrvatske krajeve, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 53 (2011.), 14.
- ⁴ INES KOROŠEC, *Titulari ranokršćanskih i ranosrednjovjekovnih crkava u sjevernoj Dalmaciji*, Diplomski rad, Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, 2019., 17 (prema: ZVJEZDAN STRIKA, Hagioografska baština ninske crkve i njezin odnos prema hagioografskoj tradiciji salonitansko-splitske crkve: sukobljavanje salonitansko-splitskog i ninskog biskupa oko uspostave metropolije u svjetlu povijesne i hagioografske literature, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 59 /2017./, 70).
- ⁵ LUKA JELIĆ, *Thesaurus ecclesiae cathedralis nonensis in Dalmatia* (Compte rendu du quatrième congrès scientifique international des catholiques, Fribourg 16-20 août 1897.), Fribourg, 1898., 2.
- ⁶ TRPIMIR VEDRIŠ – NIKOLINA MARAKOVIĆ, Bursa svetog Azela iz Nina i podrijetlo kulta ninskih svetaca zaštitnika, *Ars Adriatica*, 11 (2021.), 77–104.
- ⁷ Usp. TRPIMIR VEDRIŠ, Odakle su došli ninski zaštitnici? Historiografija i problemi tumačenja podrijetla kulta sv. Azela, sv. Ambroza i sv. Marcele u Ninu, u: *Ecclesia Nonensis: Prošlost Ninske biskupije* (ur. Zdenko Dundović), Zadar, 2024., *passim*.
- ⁸ MARIJANA KOVAČEVIĆ, *Umjetnička obrada plemenitih metala u 14. stoljeću u Zadru*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2010., 1331, bilj. 36.
- ⁹ Usp. TRPIMIR VEDRIŠ (bilj. 7), 256.
- ¹⁰ Riječ je o, kako se čini, neobjavljenom dokumentu iz 30-ih godina 15. stoljeća koji spominje proslavu, blagdan sv. Marcele (*festum sancte Marcelle*) u Ninu. Usp. TRPIMIR VEDRIŠ (bilj. 7), 257, bilj. 241.
- ¹¹ TRPIMIR VEDRIŠ (bilj. 7), 247–249.
- ¹² TRPIMIR VEDRIŠ – NIKOLINA MARAKOVIĆ (bilj. 6), *passim*.
- ¹³ TRPIMIR VEDRIŠ (bilj. 7).
- ¹⁴ Usp. NIKOLA JAKŠIĆ – RADOSLAV TOMIĆ, *Zlatarstvo. Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije*, Zadar, 2004., 159.

- ¹⁵ CARLO FEDERICO BIANCHI, *Kršćanski Zadar*, sv. 2, prev. Velemir Žigo, Zadar, 2011., 227–228.
- ¹⁶ LUKA JELIĆ (bilj. 5), 2.
- ¹⁷ IVO PETRICIOLI (bilj. 1), 347–348.
- ¹⁸ MARIJAN GRGIĆ, *Zlato i srebro grada Nina*, Zagreb, 1972., 169.
- ¹⁹ MILJENKO DOMIJAN, *Riznica župne crkve u Ninu*, Zadar, 1983., 28.
- ²⁰ EMIL HILJE, Prilog zlataru Francescu iz Milana, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 23 (1999.), 47–56.
- ²¹ NIKOLA JAKŠIĆ – RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 14), 158–164, *passim*.
- ²² NIKOLA JAKŠIĆ, The skull reliquaries of St Anselm and St Marcella, patron saints of Nin, *Hortus Artium Medievalium*, 19 (2014.), 425–432.
- ²³ Prema riječima M. Juranović-Tonejc, Sabljarove su „bilježnice složene topografskim slijedom, a u njima je malokad i podatak kad su pisane. Stoga se ne može s točnošću utvrditi jesu li nastale u tijeku prvoga ili drugog Sabljareva putovanja (1852. ili 1853./54.) i u kojem su dijelu pojedinog putovanja napisane.” (MARTINA JURANOVIĆ-TONEJC, *Putne bilješke Mijata Sabljara (1852.-1854.): crkveni inventar*, Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika kulture 14, Zagreb, 2010., 7).
- ²⁴ MARTINA JURANOVIĆ-TONEJC (bilj. 23), 41.
- ²⁵ Riječ je o građi povezanoj s Ninskom biskupijom, konkretno: HR-AZDN-17/1, kut. 2, Ninska biskupija, Spisi kurije/ordinarijata 1579./1666.; HR-AZDN-17/1 kut. 8, Ninska biskupija, Spisi kurije/ordinarijata 1722.-1727.; HR-AZDN-17/4 (ser.) podserija 4.1., kut. 1. Kaptolske sjednice 1595.-1709.; HR-AZDN-17/11, Razno/Varie, kut. 1; HR-AZDN-17/11, Razno/Varie, kut. 2 („Andronico”); HR-AZDN-17/11, Razno/Varie, kut. 3. Tu je i građa iz fonda u procesu obrade: HR-AZDN-18, 18/7, Stolni kaptol sv. Stošije u Zadru, Rukopisi, kut. 37, br. 55., te građa iz još neuređenog i neobrađenog fonda: HR-AZDN-66, Spisi župnog ureda u Ninu (Kut. 1) „Većinom ninski spisi” (neuređeno); (Kut. 2) Spisi župnog ureda u Ninu iz 16.–17. st. (neuređeno).
- ²⁶ Ponajprije kolekcije *Privileggi della Magnifica Comunità di Nona* (libro quarto) (HR-DAZD-12), Općina Nin, 2.1., 4, te *Privilegia, concessionnes et commissionnes Aenone (Privilegia Nona)* <prijepis zadarskog bilježnika Pietra Paola Coltelia> (HR-DAZD-12), Općina Nin, 2.2., 5.
- ²⁷ Konkretno: *Općina Nin 1508.-1683.* (rkp. 195) (HR-ZKZD-53); *Documenti che si riferiscono alle antichità di Nona, sua chiesa cattedrale e reliquie, alla distruzione fatta dai Turchi, la venuta delle monache di s. Maria a Zara, la fondazione del loro convento di S. Marcella, il collocamento delle reliquie, sec. XIII-XVIII*, Znanstvena knjižnica u Zadru, Rkp 214 (st. inv. br. Paravia 11222) (HR-ZKZD-214) te *Documenti riguardanti la città di Nona, sec. XIII – XVIII (fasc. 2 di compl. Pp. 261 + 2 tavv.)*, Znanstvena knjižnica u Zadru, Rkp 217 (st. inv. Br. Paravia 11225) (HR-ZKZD-217).
- ²⁸ HR-AZDN, MON 119-121; HR-DAZD, *Privileggi della Magnifica Comunità di Nona*, fols. 43v-45r; HR-ZKZD-214, fol. 5r-v između kojih se može uspostaviti veza. Kolekcija *Privileggi* nastala je krajem 18. stoljeća prepisivanjem dokumenata iz kolekcije poznate kao *Liber Rubeus* koju je sastavio ninski biskup Franjo de Grassi.
- ²⁹ Luka Jelić smatrao je da je popis sastavljen oko 1536. (LUKA JELIĆ, *Spomenici grada Nina, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 6, br. 1 /1902./, 102), a Josip Kolanović ga je datirao „nakon 1530.” (JOSIP KOLANOVIĆ, *Zbornik ninskih isprava od XIII. do XVII. stoljeća*, u: *Povijest grada Nina*, /ur. Grga Novak i Vjekoslav Maštrović/, Zadar, 1969., 508).
- ³⁰ HR-ZKZD-214, fol. 5v: *Marcus Antonius Rajmundus Archiepresbiter Nonensis protonotarius apostolicis imperiali auctoritate Notarij et curie episcopalis nonensis cancellarius*. Prema Z. Striki (odnosno C. F. Bianchiju), Markantonije Raimond koji je službu generalnog vikara obnašao još za svojeg strica Grgura, boravio je u Ninu u vrijeme izočnosti biskupa Jakova. (ZVJEZDAN STRIKA, *Catalogus episcoporum ecclesiae Nonensis zadarskog kanonika Ivana A. Gurata, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 49 /2007./, 136, bilj. 416).
- ³¹ HR-ZKZD-214, fol. 5v: *Simun Louatello nodaro publico di Venetia autoritate giurato di Zara hà fatto copia d'altra feda mano in fede sottoscritto et sigilato*.
- ³² JOSIP KOLANOVIĆ (bilj. 29), 507. Kolanović je također uočio važan detalj, naime, da u prijepisima sačuvanim u DAZD i ZKZD nedostaje „posljednji dio u kojem su opisani oltari i sakristija crkve”, što znači da bi najopsežnija verzija popisa bila ona sačuvana u prijepisu biskupa de Grassija.
- ³³ HR-ZKZD-214, fol. 5r: *Santi Asselli episcopi eiusdem et confessoris, unus ex septuaginta duobus discipulis Salvatoris Nostri Jesu Christi, cuius ossa gloriosa reperta fuerunt in Arca lapidea supra quam est altare maius, in simul cum ossibus santi Ambrosij diaconi, qua modo sunt laminibus argenti membratim recondita, et in ipsa arca custodite sub tribus clavibus cum alijs reliquijs et argentarijs*.
- ³⁴ HR-ZKZD-214, fol. 5r: *In qua ecclesia nostra nuper facta fuit capella, et in illa recondita fuerunt ossa divae Marcellinae Verginis pedisseque Sancte Martae transportate ex ecclesia Sanctae Marie D. D. Monialium dicte civitatis, post quam propter obsidionem Turcarum eiusdem civitatis*.
- ³⁵ CARLO FEDERICO BIANCHI (bilj. 15), 202–203; IVO PETRICIOLI (bilj. 1), 314.
- ³⁶ HR-ZKZD-214, fol. 9r: *1502. 30 maggio che sia edificato à Zara il monasterio delle monache di santa Marcella di N*). O neprekinutoj vezi s Ninom svjedoči i činjenica da se samostan Sv. Marcele u Zadru tijekom 16. i 17. stoljeća spominje kao „ninski samostan” u koji su ulazile žene s ninskom područja (usp. ROMAN JELIĆ, *Ninjani u zadarskim crkvenim maticama XVI. i XVII. stoljeća*, u: *Povijest grada Nina* /ur. Grga Novak i Vjekoslav Maštrović/, Zadar, 1969., 612).
- ³⁷ HR-ZKZD-214, fol. 8r: *1502., 28. maggio che non sia leuato il corpo di S. Marcella da Nona mà iui conservato*.
- ³⁸ MICHELE PRIULI, *Visitatio dioecesis nonensis anno Domini 1603 / Vizitacija Ninske biskupije godine 1603.*, u: *Acta visitationum apostolicarum Dioecesis Nonensis ex annis 1579., 1603. et 1625. / Spisi apostolskih vizitacija Ninske biskupije iz godina 1579., 1603. i 1625.* (ur. Ante Gverić), Zadar, 2022., 85.
- ³⁹ OTTAVIANO GARZADORI, *Visitatio dioecesis nonensis anno Domini 1625 / Vizitacija Ninske biskupije godine 1625.*, u: *Acta visitationum apostolicarum Dioecesis Nonensis ex annis 1579., 1603. et 1625. / Spisi apostolskih vizitacija Ninske biskupije iz godina 1579., 1603. i 1625.* (ur. Ante Gverić), Zadar, 2022., 172.
- ⁴⁰ Usp. MARIJA STAGLIČIĆ – SANJA ŠTOK, *Crkva i samostan sv. Marcele u Zadru, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, vol. 36, br. 1 (1996.), 187–203.

- ⁴¹ HR-ZKZD-214, fol. 16r-17v; *Popisi sv. Marcele* (AZDN). Jedan od prijepisa spominje i da se popis čuva „u spisima Bernarda Dominika Leonija”, komendatarnog opata sv. Ambrozija i apostolskog upravitelja Ninske biskupije. Zasad nisam uspio utvrditi je li riječ o spomenutom prijepisu AZDN ili o još jednom prijepisu.
- ⁴² HR-ZKZD-214, fol. 23r-v.
- ⁴³ HR-ZKZD-214, fols. 16r-v; 24r-v .
- ⁴⁴ HR-ZKZD-214, fol. 16r; usp. *Popisi sv. Marcele* (HR-AZDN).
- ⁴⁵ HR-AZDN 17-11-kut. 3, fasc. 13, fol. 1r; *Popisi sv. Marcele* (AZDN).
- ⁴⁶ *Isto.*
- ⁴⁷ *Isto.*
- ⁴⁸ HR-ZKZD-214, fol. 26r.
- ⁴⁹ HR-ZKZD-214, fol. 26r.
- ⁵⁰ HR-ZKZD-214, fol. 28r. *Vna cassetta fodrata d'argento con santi rilevati d'intorno dorata. Si apre nel coperto senza chiaue essendo rotta la seratura, entro la quale ci esiste in essa la testa si S. Anselmo, cioè la parte inferiore ed il craneo, ed alcuni altri pezzi e fragmenti d'essa testa. Vn'altra cassetta perimente d'argento dell'isteso lauoro aperta, e rotta la seratura in essa ci esiste altra testa entro un [...] bianco di S. [...] in più pezzi, e framenti ui è pure in detta cassetta un pezzo d'osso di braccio.*
- ⁵¹ Pronašao sam dvije verzije popisa, jedan u Arhivu Zadarske nadbiskupije („Popisi sv. Marcele”) i drugi u Znanstvenoj knjižnici (HR-ZKZD-214, fols. 30r-31r). O biskupskoj službi Tome Nekića vidi: ZDENKO DUNDOVIĆ, Ninski biskup Toma Nekić (1743. – 1754.), *Croatica Christiana periodica*, 40, br. 77 (2016.), 129–143.
- ⁵² HR-ZKZD-214, fol. 30v. *La cassetta con figure di basso rilieuo con entro il corpo di S. Marcella vergine con una seruatura bona et l'altra rotta, onde Sua ..... ha ordinato che essa seruadura rotta sia fatta acomodare dal Sig. procurator laico nobile di Nona è posta in opera sopra la cassetta medesima.*
- ⁵³ HR-AZDN, *Popisi sv. Marcele*, 7 listova.
- ⁵⁴ MARTINA JURANOVIĆ-TONEJC (bilj. 23), 41.
- ⁵⁵ CARLO FEDERICO BIANCHI (bilj. 15), 227.
- ⁵⁶ CARLO FEDERICO BIANCHI (bilj. 15), 228.
- ⁵⁷ LUKA JELIĆ (bilj. 5), 2.
- ⁵⁸ *In medio sanctus episcopus erectus, laeva librum tenens, dextra benedicens; aequae similis statuae saec. XIII, S. Aselli, ecclesiae ex orientali parte insertae. Ad eius dextram apparet S. Ambrosius diaconus, dextra thuribulum spheroidalem agitans, leva ad pectus naviculum tenens. Ex opposito vero manibus ad pectus consertis S. Joannes Baptista.* (prema: LUKA JELIĆ /bilj. 5/, 2.)
- ⁵⁹ IVO PETRICIOLI (bilj. 1), 347–348.
- ⁶⁰ MARIJAN GRGIĆ (bilj. 18), 167.
- ⁶¹ MARIJAN GRGIĆ (bilj. 18), 168.
- ⁶² MARIJAN GRGIĆ (bilj. 18), 169.
- ⁶³ MARIJANA KOVAČEVIĆ (bilj. 8), 31.
- ⁶⁴ NIKOLA JAKŠIĆ (bilj. 22), 425–432.
- ⁶⁵ EMIL HILJE (bilj. 20), *passim*.
- ⁶⁶ MARIJANA KOVAČEVIĆ (bilj. 8), 31.
- ⁶⁷ MARIJANA KOVAČEVIĆ (bilj. 8), 1347, *passim*.
- ⁶⁸ MARIJANA KOVAČEVIĆ (bilj. 8), 13, 31, 684, 759, 803, 1056, *passim*.
- ⁶⁹ MARIJANA KOVAČEVIĆ (bilj. 8), 903–904.
- ⁷⁰ NIKOLA JAKŠIĆ – RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 14), 161–163.
- ⁷¹ NIKOLA JAKŠIĆ – RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 14), 161, 163.
- ⁷² *Isto.*
- ⁷³ NIKOLA JAKŠIĆ – RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 14), 162.
- ⁷⁴ NIKOLA JAKŠIĆ (bilj. 22), 426.
- ⁷⁵ NIKOLA JAKŠIĆ – RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 14), 162–163, usp. NIKOLA JAKŠIĆ (bilj. 22), 426.
- ⁷⁶ EMIL HILJE (bilj. 20), 49–51.
- ⁷⁷ NIKOLA JAKŠIĆ (bilj. 22), 430.
- ⁷⁸ MARIJANA KOVAČEVIĆ (bilj. 8), 803.
- ⁷⁹ MARIJANA KOVAČEVIĆ (bilj. 8), 903.
- ⁸⁰ NIKOLA JAKŠIĆ (bilj. 22), 431.
- ⁸¹ Usp. NIKOLA JAKŠIĆ – RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 14), 60. „Inverzija u identifikaciji tih svetaca, koja je i danas usvojena u ninskoj crkvi, novijeg je datuma, vjerojatno od vremena kada se nakon dugog boravka u Zadru tijekom XVI. i XVII. stoljeća biskup ponovno vratio u Nin poslije Kandijskog rata i kada je iz nekih pragmatičnih razloga svetac biskup identificiran s onim svecem koji je bio zaštitnik katedrale, a to je sv. Azel.”
- ⁸² NIKOLA JAKŠIĆ (bilj. 22), 432, bilj. 21.
- ⁸³ Usp. TRPIMIR VEDRIŠ – NIKOLINA MARAKOVIĆ (bilj. 6), *passim*.
- ⁸⁴ Usp. TRPIMIR VEDRIŠ (bilj. 7), 241–242.

